

- CHĨ TRĨNG NG DĨN QUYĨN

Tĩ khi bĩĩc ra khĩi ngĩi nhĩ tranh ĩ lĩng Tĩy Lĩc, huyĩn Tĩn Phĩĩc, phĩ Tam Kĩ, tĩ nh Quĩng Nam đĩ đĩn thĩn vĩn đĩng chĩnh trĩ khĩ p nĩĩ trong cũng nhĩ ngoĩi nĩĩc, Phan Chĩu Trĩnh (1872-1926) chĩ cĩ mĩt hoĩi vĩng: Đĩ lĩ làm thĩ nĩo vĩn đĩng dĩn chĩ và dĩn quyĩn cho dĩn tĩc Viĩt Nam. Phan Chĩu Trĩnh đĩ tĩng nĩi vĩi Phan Bĩi Chĩu: “Chĩ nĩn đĩ xĩĩng dĩn quyĩn, dĩn đĩ biĩt cĩ quyĩn thĩ vĩĩc khĩc cĩ thĩ tĩnh lĩn đĩĩc.” (Phan Bĩi Chĩu, Tĩ phĩn, Huĩ : Nxb. Anh Minh, 1956, tr. 71.)

Phan Chĩu Trĩnh lĩ ngĩĩi đĩ xĩĩng Phong trĩo Duy tĩn (PTDT) và lĩ ngĩĩi Viĩt Nam đĩ u tĩn đĩ xĩĩng thuyĩt nhĩn quyĩn, dĩn quyĩn và tranh đĩ u bĩ t bĩ o đĩng tĩi nĩĩc ta vĩo đĩ u thĩ kĩ 20, trĩĩc cĩ nhĩn vĩ t ĩn Đĩ mà nhĩ u thĩĩng gĩi lĩ “thĩnh”, đĩ Mohandas Gandhi (1869-1948).

Xin chú ý PTDT là mĩ t TIĨN TRĨNH VĨN ĐĨNG VĨN HĨA VĨ CHĨNH TRĨ. Tiĩn trĩnh vĩn đĩng vĩn hĩa chĩ cĩ gĩng thuyĩ t phĩc nhĩn tĩm bĩng lĩi, luĩn luĩn ỹm thĩm, chĩm chĩp, khĩng hĩng trĩng, khĩng ỹu thĩng, nĩn ỹ gĩy xĩc đĩng, ỹ hĩp đĩn hĩn nhĩng biĩn cĩ đĩng bĩng nĩ. (Vĩ đĩ vĩ Phĩm Hĩng Thĩi nĩm bom ỹm sĩt hĩt viĩn toĩn quyĩn Martial Merlin nĩm 1924 ỹ Quĩng Chĩu (Trung Hoa); Phan Bĩi Chĩu bĩ Phĩp bĩ t cĩc nĩm 1925 ỹ Thĩng Hĩi (Trung Hoa) là nhĩng biĩn cĩ bĩng nĩ...)

Giĩc mĩ dĩn chĩ, dĩn quyĩn cĩ a Phan Chĩu Trĩnh cũng đĩ trĩn mĩ t trĩm nĩm. Bao nhiũ biĩn đĩi, bao nhiũ thĩng trĩm, bao nhiũ xĩng mĩu hĩ sinh, nhĩng tĩnh trĩng dĩn chĩ dĩn quyĩn ỹ Viĩt Nam cho đĩn ngĩy nay chĩng nhĩng khĩng tiĩn bĩ mà cĩn tĩ hĩi hĩn thĩi Phĩp thuyĩc. Đĩi thĩi Phĩp thuyĩc, dù cĩ phĩn hĩn chĩ, dĩn Viĩt Nam cĩn đĩ c tĩ do viĩt bĩo, đĩn thuyĩt, hĩc tĩ do hĩi hĩp đĩ vĩn đĩng dĩn quyĩn, chĩ ngĩy nay, đĩi chĩ đĩ cĩng sĩn cĩ a “loĩi ngĩi tiĩn bĩ”, thĩ mĩi ngĩi đĩ u biĩt, nhĩng nhĩ tranh đĩ u dĩn quyĩn đĩ bĩ tũ đĩy, hĩnh hĩ, biĩt giĩm.

Chĩ trĩng dĩn chĩ, dĩn quyĩn cĩ a Phan Chĩu Trĩnh hoĩn toĩn đĩi ngĩ ch vĩi chĩ trĩng cĩ a đĩng Cĩng sĩn Viĩt Nam (CSVN). Cĩ sũ đĩi u đĩi ngĩ ch cũn bĩn:

Thĩ nhĩt, Phan Chĩu Trĩnh kĩ t hĩp chĩ trĩng “dĩn vi quĩ” cĩ a Mĩnh Tĩ vĩi tĩ tĩng dĩn chĩ Tĩy phĩng cĩ a Voltaire, Montesquieu, Rousseau... trĩng khi CSVN chĩ trĩng đĩ c tĩ theo chĩ nghĩa cĩng sĩn.

Thĩ hai, Phan Chĩu Trĩnh chĩ trĩng tranh đĩ u bĩ t bĩ o đĩng vĩ phĩt đĩng PTDT đĩ a trĩn nĩn tĩng vĩn hĩa dĩn tĩc. Chĩ nghĩa cĩng sĩn là chĩ nghĩa đĩ a trĩn bĩ o đĩng, tranh đĩ u giĩi cĩ p nhĩp cĩng tĩ Liĩn Xĩ.

Thĩ ba, Phan Chĩu Trĩnh chĩ trĩng tĩ lĩp, chĩng lĩi viĩc cĩ u viĩn ngoĩi bĩng. Đĩng CSVN chĩng nhĩng cĩ u viĩn Trung Quĩc mà cĩn tĩnh nguyĩn thĩ a hĩnh mĩnh lĩnh cĩ a Trung Quĩc, lĩm tay sai cho Trung Quĩc. Mĩ t lĩnh tĩ cĩng sĩn đĩ tĩng nĩi: “Ta đĩnh Mĩ là đĩnh cho Liĩn Xĩ, đĩnh cho Trung Quĩc.” (Vũ Thĩ Hiĩn, Đĩm giĩ a bĩn ngĩy, Nxb. Vĩn Nghĩ, California, 1997, tr. 422, phĩn chú thĩch.)

Thứ tư, Phan Châu Trinh chủ trương nâng cao dân trí, đßcao dân quyền và nhân quyền. Ngay cßi, CSVN thißt lập mßt chß đßc tài toàn trß mà mßt hßc giß Pháp, ông Jean Lacouture, đßt tên là “autocolonisation”, tßc là mßt chß đß thßc dân do ngßi trong nßc lập ra, có thß mßch là “thßc dân nßi đßa”. Thßc dân nßi đßa cũng gißng thßc dân Pháp, thi hành chính sách ngu dân, vì dân càng ngu, càng dßkhßng chß, càng dßđßc tài, càng dßbßt lập t.

Thứ năm, Phan Châu Trinh chủ trương xã hội pháp trị, tßc tßchßc xã hội trên căn bßn pháp luật. Mọi thành phần xã hội, tßngßi đßng đßu qußc gia đßn ngßi cùng đßng đßu phßi cùng chßu sßchß tài cßa luật pháp, đßu đßc xét xßnhß nhau trßc pháp luật.

Cßng Sßn Vißt Nam chủ trương đßc tài đßng trß, hßt sßc dßng vßi chß trßng pháp trị do Phan Châu Trinh đßxßng. Đßng CSVN chủ trương nhßng chßng đßi chß trßng pháp trị cßa PTDT, mà quyßt tâm tiêu đißt tßc nhßng ai nói đßn pháp trị. Nhßng nßn nhân đßn hình là Nguyßn Mßnh Tßng, Nguyßn HßĐßng ... trong vß Nhân Văn Giai Phẩm ở Hà Nßi sau năm 1954.

Thứ sáu, Phan Châu Trinh chủ trương tßdo chính trị, tßdo bßu cß và tam quyền phân lập theo quan niệm cßa Montesquieu (Pháp), tßc tßchßc chính quyền theo mßu mßc tây phương hißn nay. Hành pháp, lập pháp, tßpháp hoàn toàn đßc lập vßi nhau.

Chß đß CSVN ngày nay không chủ trương tßdo chính trị. Vì cßbßu cßcßa CSVN theo khßu hißu đßng cßdân bßu. Đßng CSVN chủ đßnh các ßng cßviên. Dân chúng tßc cßtri bßphißu chßn lập gißa nhßng ngßi do đßng CSVN chủ đßnh. Vì vậy, dßu chßn ai đi nßa cũng là ngßi cßđßng CSVN mà thôi. Các nßc không cßng sßn cũng có hình thßc đßng cßdân bßu nhßng hoàn toàn tßdo dân chủ. Các ßng cßviên tßdo tranh cßđßc các đßng chßn lập và gißi thißu. Sau đó dân chúng sßchßn lập gißa nhißu ßng cßviên cßnhißu đßng phái khác nhau đßchßn ra đßbißu cho mình.

Đßc bißt CSVN cũng có hình thßc tam quyền, nhßng không phßi tam quyền phân lập, mà là “tam quyền đßng quy”, nghĩa là hành pháp, lập pháp và tßpháp đßng quy vß mßt mßi. Mọi đó do đßng CSVN cßm đßu, theo đißu 4 hißn pháp năm 1992. Đißu 4 nßy nhß sau: “Đßng cßng sßn Vißt Nam, đßi tiên phong cßgiai cßp công nhân Vißt Nam, đßi bißu trung thành quyền lập cßgiai cßp công nhân, nhân dân lao đßng và cßcßdân tßc, theo chß nghĩa Mác-Lênin và tßng HßChí Minh, là lập cßng lãnh đßo Nhà nßc và xã hội.”

Đã là mĩ t đĩ u lĩ lũng vì Viĩ t Nam, chĩ a bao giĩ có cuĩ c bĩ u cĩ hay cuĩ c trĩng cĩ u dân ý đĩ u quyĩ n cho đĩng CSVN làm đĩ biĩ u cho “quyĩ n lĩ cĩ a giai cĩ p công nhĩn”. Đĩ u 4 nĩ y là do đĩng CSVN phĩng theo đĩ u 6 cĩ a hiĩ n pháp Liên Xô, đĩ tĩ phong, rĩ i tĩ biên tĩ diĩ n mà thôi. Đĩng CSVN còn tĩ hào theo chĩ nghĩa Mác-Lênin, là thĩ chĩ nghĩa đã bĩ chính quĩ hĩĩng Lenin đào thĩ i và quĩng vào sĩ t rác gĩ n 20 năm rĩ i. Đĩng CSVN vĩ n cĩ lĩ y cái thĩ rác nĩ y làm nĩn cĩ i đĩ i lên đĩ u đĩng, rĩ i bĩ t dân đĩ i theo. Còn Hĩ Chí Minh thì chĩng có tĩ tĩĩng gì cĩ, vì trong đĩ i hĩ i 2 đĩng CS Đông Dĩĩng vào đĩ u năm 1951 tĩ i Thái Nguyên, chính Hĩ Chí Minh đã tĩ thú nhĩn: “... Tôi không có tĩ tĩĩng ngoài chĩ nghĩa Mác- Lê nin....” (Nguyĩn Văn Trĩn, Viĩ t cho Mĩ & Quĩ c hĩ i, Nxb. Văn Nghĩ [tái bĩ n], California, 1995, tt. 150-152.)

Đĩ a ra sáu đĩ u so sánh trên đây đĩ thĩ y rĩ chĩ trĩĩng cĩ a Phan Châu Trinh hoàn toàn khác biĩ t vĩ i đĩĩng lĩ cĩ a đĩng CSVN. Vì vĩ y Tĩ Hĩ u đã mĩ a mai Phan Châu Trinh nhĩ sau: “Muĩn đĩ m đĩĩng xa, biĩ t đĩ n đĩu?/ Phan Châu Trinh lĩ c lĩ i trĩ i Âu...” (“Theo chĩn Bác”, viĩ t năm 1970.) Quĩ lo sĩĩ nh hĩĩng cĩ a Phan Châu Trinh, sau khi chĩ m Đà Nĩĩng năm 1975, CSVN đã thĩm dò dĩ luĩ n đĩ đĩ p bĩ bĩ c tĩĩng Phan Châu Trinh trĩĩng c trĩĩng trung hĩĩng Phan Châu Trinh, nhĩng gĩ p dĩ luĩ n bĩ t lĩ i, nĩn đĩng CS đĩn đã bĩ qua viĩ c nĩ y.

2.- TĨ I SAO PHĨ I TRĨ LĨ I CHĨ TRĨĨNG DĨN QUYĨ N?

Giĩ c mĩ dân chĩ, dân quyĩ n cĩ a Phan Châu Trinh đã hĩ n mĩ t trĩm năm. Nĩ u kĩ tĩ chính phĩ Trĩn Trĩng Kim (cĩ m quyĩ n 17-4-1945), nĩĩ c Viĩ t chúng ta đã thoát ra khĩ i chĩ đĩ thĩ c dân Pháp hĩ n 60 năm, nhĩng hĩ n bao giĩ hĩ t, nĩĩ c Viĩ t Nam ngày nay cĩ n phĩ i trĩ lĩ i chĩ trĩĩng dân quyĩ n cĩ a Phan Châu Trinh, mĩ i có thĩ giĩ i quyĩ t nhĩng bĩ tĩ c cĩ a đĩ t nĩĩ c chúng ta hĩm nay.

Thĩ nhĩ t là vào đĩ u thĩ kĩ 20, chĩ đĩ Pháp thuĩ c là chĩ đĩ thĩ c dân. Ngày nay, CSVN cũĩng là mĩ t chĩ đĩ thĩ c dân. Chĩ đĩ thĩ c dân nĩ i đĩ a CSVN xem ra còn hiĩ m đĩ c hĩ n chĩ đĩ thĩ c dân Pháp.

Bĩng nhĩ u cách tuyên truyĩ n, khĩng bĩ, đĩ đĩ a và áp đĩ t khác nhĩu, CSVN làm cho dân Viĩ t bĩ bĩ nh “cĩng ảm”, không đĩĩ c suy nghĩ nhĩng gì ngoài quy đĩ nh cĩ a CS, không đĩĩ c có sáng kiĩ n gì ngoài quyĩ t đĩ nh cĩ a đĩng CSVN, không đĩĩ c đi bên lĩ trái trên con đĩĩng CSVN, chĩ thi hành mĩ nh lĩ nh cĩ a đĩng, nĩ u không nhĩ tù chĩ sĩ n đĩ, nhĩ trĩĩng hĩ p Nhân Văn giai phĩ m tĩ năm 1956 cho đĩ n nhĩng Nguyĩn Văn Lý, Lê Thĩ Công Nhân, Đĩ u Cày... vào đĩ u thĩ kĩ 21.

Chính b nh “c ng ám” là ch t đ c màu da cam làm tê li t não b dân chúng Vi t Nam trong h n n a th k qua, làm thui ch t bao nhiêu anh tài đ t n c, khi n thanh thi u niên không th phát tri n kh năng c a mình.

Hi n nay, ng i dân trong n c đ i 40 tu i i mi n Nam và đ i 60 tu i i mi n B c (h n 80% dân s), ch a m t l n đ c đ c b n TUYÊN NGÔN QU C T NHÂN QUY N ngày 10-12-1948 c a Liên Hi p Qu c, hoàn toàn không bi t gì v nh ng nguyên t c dân ch , dân quy n, nên ch bi t ch p nh n s ng theo b n ph n và nghĩa v công dân do C ng s n quy đ nh.

Th hai, hi n nay n c Vi t Nam chúng ta đang b C ng S n Trung Qu c (CSTQ) đe d a tr m tr ng. M t trong nh ng đ i n n c a dân t c Vi t Nam là n c Vi t chúng ta n m bên c nh n c Trung Qu c v đ a lý chính tr . th n c l n, nh ng nhà lãnh đ o Trung Qu c t c chí kim đ u mu n xâm l ng Vi t Nam đ ti n xu ng Đông Nam Á.

Ngày tr c, các tri u đing quân ch Trung Qu c dùng binh hùng t ng m nh. Đ ng CSTQ cũng đã t ng dùng binh hùng t ng m nh đ t n công sáu t nh phía b c. Đ ng CSVN đ kháng y u t, đ sáu t nh biên gi i đ d ng l t vào tay quân xâm l ng Trung Qu c. Cu i cùng Trung Qu c cũng rút lui không ph i vì tài năng c a CSVN, nh ng vì ph n ng qu c t . Ph n ng n y r t b t l i cho k ho ch hi n đ i hóa mà lúc đó Trung Qu c đang c g ng v n lên.

Sau cu c xâm l ng năm 1979, tr c ph n ng b t l i c a th gi i, CSTQ thay đ i chi n l c xâm l ng. C ng S n Trung Qu c không còn dùng đ i binh ào t t n công, mà dùng v a chính tr , v a kinh t , v a quân s đ d n d n nu t con m i Vi t Nam. Hi n nay, di n ti n xâm l ng hòa bình (invasion pacifique) lên cao đ i m v i v khai thác bauxite cao nguyên Trung ph n v a qua, mà đ lu n hi n đang còn bàn tán. Ngày x a ông bà chúng ta g i k ho ch n y là “tâm th c” t c t m ăn d u. Con t m ăn d u r t t n, nh ng l i “t t mà t n”.

Đ ch ng l i k ho ch “t m ăn d u”, tr c khi qua đ i vào năm 1300, H ng Đ o V ng Tr n Qu c Tu n đã nói v i vua Tr n Anh Tông nh sau: “N u nó [quân Tàu} ti n ch m nh cách t m ăn, không c u th ng chóng, thì ph i ch n dùng t ng gi i, xem xét quy n bi n, nh đánh c v y, tùy th i t o th , có đ c đ i quân m t lòng nh cha con thì m i dùng đ c. V l i khoan th s c dân đ làm k s u r b n g c, đó là th ng sách gi n c v y.” (Đ i Vi t s ký toàn th , b n đ ch Vi n Khoa h c Xã h i, t p II, 1998, tr. 79.)

Nhĩ thĩ, muĩn chĩng xâm lĩng bĩc phĩĩng, thĩ bĩt cĩ nhĩ cĩ m quyĩn nĩ, dĩ nhiĩn trong đĩ cĩ nhĩ cĩ m quyĩn nĩ cĩng sĩn hiĩn nay ỹ trong nĩĩc, phĩi theo thĩĩng sách là “khoan thĩ sĩc dĩn đĩ làm kĩ sũu rĩ bĩn gĩc.” Muĩn “khoan thĩ sĩc dĩn đĩ làm kĩ sũu rĩ bĩn gĩc” thĩ viĩc đĩ u tiĩn là phĩi tĩn trĩng dĩn, tĩc tĩn trĩng quyĩn nĩ cĩa dĩn, quyĩn đĩy là tĩt cĩ cĩc quyĩn nĩ do dĩn chĩ.

Đĩ u 4 hiĩn phĩp 1992 cĩ hai đĩ u nguy hiĩm: Đĩ u nguy hiĩm thĩ nhĩ t là đĩng CSVN giĩnh quyĩn lĩnh đĩ o đĩ t nĩĩc, mĩ đĩng CSVN lĩi bĩt lĩc, tham quyĩn vĩ tham nhĩng, nĩn sĩn sĩng nhĩĩng bĩ ngoĩi bang đĩ duy trĩ quyĩn lĩc vĩ quyĩn lĩi. Đĩ u nguy hiĩm thĩ hai là vĩ đĩng CSVN giĩnh quyĩn lĩnh đĩ o đĩ t nĩĩc, tĩc khĩng tĩn trĩng quyĩn dĩn, nĩn dĩn chĩng thĩ ỹ vĩ viĩc nĩĩc, khĩng lý tĩi viĩc nĩĩc, phĩ mĩc mĩi chuyĩn cho đĩng CSVN, theo kiĩ u “bay giĩnh thĩ bay phĩi gĩnh vĩc lĩy mĩt mĩnh, sĩng chĩt mĩc bay”. Hĩn nĩa, nĩu dĩn chĩng chĩ ý tĩi viĩc nĩĩc, thĩ đĩng CSVN bĩt giĩm ngay. Vĩ đĩ vĩa qua, sinh viĩn thanh niĩn hĩc sinh trong nĩĩc biĩ u tĩnh chĩng Trung Quĩc xâm lĩng, liĩn bĩ CSVN giĩi tĩn vĩ bĩt giĩm.

Ngày xĩa, thĩ y Mĩnh Tĩ (372-289) đĩ nĩi: “Vua xem bĩ y tĩi nhĩ đĩ t, nhĩ cĩ, thĩ bĩ y tĩi xem vua nhĩ giĩc, nhĩ thũ.” (Trĩn Trĩng Kim, Nho giĩc, quyĩn thĩĩng, Sĩi Gĩn, 1971, tr. 217.). Ngày nay vua đĩĩc hiĩ u là chĩnh quyĩn, bĩ y tĩi đĩĩc hiĩ u là dĩn chĩng. Nhĩ cĩ m quyĩn CSVN khĩnh dĩn nhĩ đĩ t, nhĩ cĩ, bĩt dĩn sĩng đĩi thĩc vĩt, khĩng tĩ do, khĩng suy nghiĩ, khĩng phĩt biĩ u tĩ tĩĩng, cĩm lĩng nhĩ đĩ t, thĩ chĩc chĩn dĩn chĩng khĩng dĩm nĩi ra, nhĩng dĩn xem nhĩ cĩ m quyĩn CSVN nhĩ giĩc, nhĩ thũ. Hĩy đĩc nhĩng cĩu biĩ u ngĩ cĩa dĩn oan khiĩ u kiĩn, thĩ đĩng là đĩng CSVN là giĩc, là thũ cĩa dĩn.

Trong hoĩn cĩnh nhĩ thĩ, thĩ Viĩt Nam làm thĩ nĩi cĩ nĩi lĩc đĩ chĩng lĩi kĩ hoĩ chĩt m ĩn dĩu cĩa Bĩc Kinh? Vĩ vĩy, hĩn bao giĩ hĩt, ngày nay cĩn phĩi trĩ lĩi vĩi hoĩi bĩo dĩn chĩ dĩn quyĩn nĩĩc a Phan Chĩu Trĩnh. Chĩ trĩĩng vĩn đĩng dĩn quyĩn do Phan Chĩu Trĩnh đĩ xĩĩng cĩch đĩy trĩn mĩt thĩ kĩ, rĩt cĩn đĩĩc phĩt đĩng trĩ lĩi. Phĩi trĩ lĩi cho dĩn quyĩn nĩĩc a dĩn thĩ dĩn mĩi cĩ m thĩ y cĩ trĩch nhiĩm. Cĩ trĩch nhiĩm, dĩn mĩi chĩ u chĩ p nhĩn nhiĩm vĩ làm dĩn Quyĩn lĩi luĩn luĩn đĩ đĩi vĩi nhiĩm vĩ.

Vĩ vĩy, viĩc phĩt đĩng trĩ lĩi chĩ trĩĩng cĩa Phan Chĩu Trĩnh hiĩn nay thĩt cĩn thĩĩt. Chĩ cĩ dĩn chĩ, dĩn quyĩn mĩi tĩ o cĩ hĩi vĩn đĩng đĩn kĩt toĩn dĩn, phĩc hĩi tĩnh thĩn dĩn tĩc, tĩ o nĩi lĩc cho đĩ t nĩĩc đĩ sĩn sĩng chĩng trĩ cuĩc xâm lĩng hiĩm đĩc cĩa CSTQ. Cĩn chĩ ý là nĩi lĩc dĩn tĩc mĩi là yĩ u tĩ chĩnh, là hĩt nhĩn quan trĩng đĩ bĩ o vĩ quĩ hĩĩng. Nĩu dĩn tĩc khĩng cĩ nĩi lĩc, nĩu dĩn tĩc bĩc nhĩĩc, thĩ chĩc chĩn đĩ t nĩĩc sĩ tiĩu vĩng.

KẾT LUẬN

Cuộc vận động dân chủ, dân quyền suốt rất khó khăn, chập chập, lâu dài, đòi hỏi kiên nhẫn và chấp nhận bất kỳ khi nào sẽ đến đích. Dù mục đích còn xa, nhưng vận động dân chủ, dân quyền và nhân quyền là con đường duy nhất để tiến lại dân tộc, tiến lại đất nước. Chúng ta phải kiên trì như Phan Châu Trinh đã kiên trì trong suốt cuộc đời hoạt động chính trị của ông.

Thời khi còn đường dân quyền vào năm 1904, cho đến khi qua đời năm 1926, trải qua nhều mất, trong 22 năm hoạt động chính trị, lập trình chính trị của Phan Châu Trinh không bao giờ thay đổi. Phan Châu Trinh chấp nhận mọi hiểm nguy: đó là dân quyền cho người Việt Nam. "...Tiên sinh cương cứng chấp nhận cái chết nghĩa đeo đường mãi với công nhân nước mà không chịu rời ra, không nhượng danh và lợi ích không dè dặt đường, các kẻ không đời đời đường, cho đến gục ngã trên đất, súng chí trỗi dậy cũng không chút nào lay chuyển ..." (Huỳnh Thúc Kháng, Phan Tây Hồ tiên sinh lịch sử, Huế: Nxb. Anh Minh, 1961, tr. 34.)

Thời do, dân chủ, dân quyền và nhân quyền là giá trị vàng muôn thuở của loài người, chúng không phải riêng của dân tộc Việt Nam. Hơn lúc nào hết, người Việt Nam đang cần phải thức tỉnh giá trị này, mà hy vọng từ cuộc mình khi nhận ra rằng thực dân nước đã, và từ cuộc mình khi sẽ để lại của Bác phụng.